

УДК 378.016:81'243

Юлія Ненько

**СИСТЕМА ПІДГОТОВКИ ПРОФЕСОРСЬКО-ВИКЛАДАЦЬКОГО
СКЛАДУ ВНЗ ДСНС УКРАЇНИ ДО ПРОФЕСІЙНО
ОРІЄНТОВАНОГО КОМУНІКАТИВНОГО НАВЧАННЯ
МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЛУЖБИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ**

Значення підготовки професорсько-викладацького складу ВНЗ ДСНС України до професійно орієнтованого комунікативного навчання курсантів у сучасних умовах велике: вона є найбільш адекватним сучасному періоду реформування підготовки офіцерського складу служби цивільного захисту (СЦЗ) засобом удосконалення виховної практики, методологічною базою діяльності щодо формування різнобічно розвиненої особистості курсантів. Вона дозволяє не лише врахувати зв'язки та напрями професійно орієнтованої комунікативної діяльності курсантів, а й виступає способом її організації.

У зазначеному напрямі є ряд наукових досліджень, а саме: теорії мовленнєвої діяльності та спілкування (В. Гумбольдт, Л. Виготський, О. Леонт'єв, І. Зимня та ін.); методологічні положення побудови навчального процесу в навчальних закладах (М. Левіна, П. Підкасистий, Н. Александров, Т. Ільїна); індивідуалізований, диференційований, особистісно орієнтований і контекстний підходи до навчання (В. Володько, М. Євтух, О. Вербицький, Л. Кондрашова, Л. Мартіросян, І. Якиманська, М. Кривко та ін.).

Метою дослідження є розробка системи підготовки професорсько-викладацького складу до професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів СЦЗ.

Дослідження показало, що важливими передумовами, які перешкоджають ефективній професійно орієнтованій комунікативній підготовці курсантів, є: недостатня кваліфікація викладачів внаслідок викривлення практики призначення на посади науково-педагогічного складу офіцерів, які мають досвід практичної роботи в підрозділах СЦЗ (непризначення їх на посади, за якими вони підготовлені), командирів підрозділів (призначення у стінах навчальних закладів ДСНС в якості командирів взводів випускників, які не мають практичного досвіду роботи); падіння престижу служби в СЦЗ, а отже, і зниження загальноосвітнього і культурного рівня курсантів, які вступають до навчальних закладів ДСНС; відсутність чіткої системи психолого-педагогічних

знань, необхідних для проведення професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх фахівців.

При організації підготовки професорсько-викладацького складу було виокремлено три основні підходи, а саме:

1 підхід – підготовка фахівця з вищою спеціальною освітою педагогічного та гуманітарного профілю;

2 підхід – підготовка фахівця з вищою освітою технічного профілю за умови отримання ним додаткової спеціальності (в рамках заочного або дистанційного навчання);

3 підхід – підготовка педагога-фахівця за умови отримання ним додаткової підготовки на курсах підвищення кваліфікації.

На практичних заняттях у межах експерименту було виділено низку здатностей викладача, які уможливають професійно орієнтоване комунікативне навчання курсантів: професійна спрямованість, відкритість, емоційна стійкість, соціальна перцепція.

У нашому дослідженні ми вважали за необхідне створити систему безперервної підготовки професорсько-викладацького складу освітніх установ ДСНС до професійно орієнтованого комунікативного навчання курсантів у рамках програми підвищення кваліфікації (у контексті досліджуваної теми підвищення кваліфікації – це підготовка, навчання навичкам, умінням, прийомам). Задля зазначеної мети нами було розроблено спецкурс, спрямований на збагачення знань професорсько-викладацького складу новою інформацією про пріоритетні напрями професійно орієнтованої комунікативної підготовки курсантів, а також на підвищення професійної майстерності викладачів.

Програма спецкурсу визначила такі пріоритети: формування ціннісних гуманістичних орієнтацій у роботі з курсантами; зміна професійно-психологічних установок; формування власне педагогічного осмислення готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності; впровадження у повсякденну практику роботи з курсантами методів і прийомів професійно орієнтованого комунікативного навчання; стимулювання саморозвитку, формування готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності, що сприяє осмисленню і корекції власного професійного досвіду.

Підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу виконувало ряд найважливіших функцій, які визначали результативність подальшої професійної діяльності педагога:

– адаптаційну – набуття нових знань і вмінь, що дозволяють фахівцеві-практику СЦЗ орієнтуватися у різних виховних ситуаціях, сприя-

ють досягненню відповідності вимогам до його професійно-педагогічної діяльності в освітній установі ДСНС;

– освітньо-компенсаторну – заповнення нестачі базової психолого-педагогічної підготовки, що створювало необхідні умови для розвитку особистості викладача;

– виховно-розвиваючу – осмислення теоретичних основ виховної роботи сприяло педагогізації мислення і діяльності фахівця, усвідомлення ним необхідності самовдосконалення;

– інноваційну – знайомство з сучасними досягненнями педагогічної науки і практики формувало потребу у творчому освоєнні педагогічних інновацій.

Розроблена програма спеціального курсу «Основи формування професійно орієнтованого комунікативного навчання курсанта» призначена для підготовки професорсько-викладацького складу до професійно орієнтованого комунікативного навчання курсанта.

Мета програми навчального курсу полягає у висвітленні сучасних концепцій професійно орієнтованої комунікативної діяльності офіцерів СЦЗ та ознайомленні викладачів з особливостями формування готовності курсантів ВНЗ ДСНС до неї.

Завдання програми навчального курсу визначено таким чином: актуалізувати проблему професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів СЦЗ; показати, що формування готовності курсантів до професійно орієнтованої комунікативної діяльності – це невід’ємна частина освітнього процесу; розкрити роль професорсько-викладацького складу ВНЗ ДСНС у формуванні готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності майбутніх офіцерів СЦЗ; розширити уявлення педагогів про гуманітарне, гуманістичне середовище освітніх установ ДСНС як необхідне для професійно орієнтованого комунікативного навчання.

Курс розрахований на 30 аудиторних годин, у тому числі 18 годин – лекції, 12 годин – практичні заняття. Незважаючи на те, що програма включає два основні розділи (лекційні та практичні заняття), кожен із цих розділів передбачає теоретичну підготовку і самостійну практичну діяльність слухачів курсів і може варіюватися (індивідуально або в групі) за різними параметрами: посадою, стажем роботи, індивідуальними запитамі тощо.

Вважаємо, що підготовка професорсько-викладацького складу ВНЗ ДСНС до професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів СЦЗ буде ефективною за таких умов:

– розробки та реалізації у змісті підготовки основних компонентів готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності майбутніх офіцерів СЦЗ;

– використання активних форм і методів підготовки;

– здійснення педагогічного моніторингу, що сприятиме визначенню рівня розвитку професійної готовності професорсько-викладацького складу до професійно орієнтованого комунікативного навчання курсантів.

При розробці змісту програми підготовки професорсько-викладацького складу було передбачено, що вона дасть змогу ознайомитися з:

– сучасними теоріями та концепціями професійно орієнтованого комунікативного навчання;

– критеріями та показниками готовності особистості до професійно орієнтованої комунікативної діяльності.

У результаті навчання за даною програмою викладач повинен:

– *знати*: теоретичні та технологічні розробки провідних вчених у сфері професійно орієнтованого комунікативного навчання у ВНЗ; можливості формування готовності до професійно орієнтованої комунікативної діяльності майбутніх офіцерів СЦЗ у ході їх фахової підготовки; сутність і технології професійно орієнтованої комунікативної діяльності;

– *вміти*: використовувати й успішно здійснювати нові підходи до професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів СЦЗ; розробляти власну модель професійно орієнтованої комунікативної підготовки майбутніх офіцерів СЦЗ; здійснювати психічне самоуправління та саморегуляцію.

У тісному взаємозв'язку зі змістом у ході дослідно-експериментальної роботи вивчалися методи і форми навчання професорсько-викладацького складу ВНЗ ДСНС.

Спочатку весь період організованого підвищення кваліфікації був умовно розділений на кілька етапів: засвоєння теоретичних знань; освоєння й осмислення отриманих знань; набуття нових знань; осмислення й апробація знань.

На початку роботи проводилася первинна діагностика слухачів, зокрема виявлялись їх актуальні запити, у кінці навчання (через 4-6 місяців) – підсумкова діагностика результативності навчання.

Результати дослідження показали, що найбільш прийнятними у ході підвищення кваліфікації професорсько-викладацького є методи активно-пізнавальної діяльності, що залучає слухачів до осмислення й аналізу теорії комунікативної діяльності, а також сприяє інтеріоризації

теоретичних положень у власні педагогічні погляди фахівця у формуванні його індивідуальної комунікативної парадигми.

До таких методів належать діагностика, тренінг, проблемне навчання, аналітична і творча продуктивна діяльність. Традиційні інформаційно-пасивні форми навчання (лекції, екскурсії тощо) необхідно використовувати для вивчення основ теорії спілкування [1].

У ході дослідно-експериментальної роботи загострилася необхідність індивідуалізації процесу підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу, а також організації взаємодії зі слухачами в післякурсний період. У зв'язку з цим актуалізувалася потреба нової структурної організації навчання, один із варіантів якої може бути представлений таким чином:

I етап – самовизначення професорсько-викладацького складу. Форми роботи: первинна діагностика рівня підготовки; розробка навчально-тематичного плану роботи навчальної групи й індивідуальних навчальних планів слухачів.

II етап – засвоєння теоретичних знань. Форми роботи: інформаційні лекції, психологічний тренінг.

III етап – проміжний аналіз результатів, корекція групових та індивідуальних навчальних планів. Форми роботи: діагностика проміжних результатів.

IV етап – осмислення й апробація отриманих знань. Форми роботи: проблемні лекції, соціально-психологічні тренінги, практичні заняття.

V етап – аналіз результативності навчання і прогнозування процесу самоосвіти. Форми роботи: підсумкова діагностика, розробка планів самоосвіти.

VI етап (післякурсний) – оцінка ефективності навчання, допомога в організації самоосвітньої діяльності. Форми роботи: діагностика, співбесіди, консультації.

Доповненням до масових форм роботи була самостійна освітня діяльність слухачів – тематичне реферування педагогічної, психологічної та методичної літератури з питань професійно орієнтованого комунікативного навчання курсантів; самодіагностика і самоаналіз; підготовка презентації власного досвіду.

Наш досвід показує, що результативність та ефективність процесу підвищення кваліфікації професорсько-викладацького складу ВНЗ ДСНС України, крім оптимального його змісту й організації, багато в чому залежали від особистої зацікавленості й активності самого педагога.

Тому серед найважливіших вимог у ході експериментальної роботи були виділені такі: добровільність участі педагога в організованих освітніх заходах, різноманітність методів навчальної діяльності, взаємозв'язок і взаємодоповнення різних її форм, диференціювання слухачів за віком, стажем роботи, рівня і характеру освіти, профілем діяльності [2].

Ці вимоги визначали своєрідність методики роботи з викладачами, яка була орієнтована на суб'єкт-суб'єктні відносини, тобто постійно ставила фахівця-практика в позицію активного учасника навчальної діяльності. Цьому сприяли облік індивідуальних потреб викладачів, постановка в ході занять творчих навчальних завдань, використання діалогічних форм спілкування, інтерактивних методів навчальних занять, постійний зворотний зв'язок у процесі навчання (поточний і підсумковий контроль).

Як уже зазначалося вище, ті якості, які сприяють успішній професійній діяльності, визначаються поняттям «професійно важливі». Але у процесі занять з викладачами акцентувалася увага не лише на професійних, а й на таких психолого-педагогічних якостях: уміння управляти собою, своєю поведінкою, своєю мімікою, жестами, мовленням, які сприяють формуванню системи відносин [3].

Підсумки навчання за програмою підвищення кваліфікації говорять про те, що викладачі Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля та Національного університету цивільного захисту України підвищили свій рівень підготовленості до виховної діяльності.

На завершальному етапі дослідження проводилося тестування для визначення й оцінки рівня педагогічної підготовленості викладачів. Результати тестування такі: найнижчий показник, що фіксує рівень готовності викладачів до конструктивної діяльності, впав з 58% до 25%, до прогностичної діяльності – з 61% до 28%, до діагностичної діяльності – з 64% до 31%, рефлексивної діяльності – з 70% до 27%, до проектувальної діяльності – з 72% до 35%, до комунікативної діяльності – з 48% до 23%, до організаторської діяльності – з 49% до 24%, до цільовизначаючої діяльності – з 52% до 25%, до корекційної діяльності – з 53% до 26%.

Таким чином, динаміка формування підготовленості викладачів Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля та Національного університету цивільного захисту України підвищилася під час занять за програмою підвищення кваліфікації та склала понад 50% у бік підвищення оцінки.

Перспективи подальших наукових розвідок полягають в експериментальній перевірці педагогічних умов формування готовності курсантів до професійно орієнтованої комунікативної діяльності у комплексі.

Література:

1. Каган, М. С. Общение как ценность и как творчество / М. С. Каган, А. М. Эткин // Вопросы психологии. — 1988. — № 4. — С. 25-34.
2. Мойсеєнко, А. О. Готовність населення України до діяльності в інформаційному суспільстві / А. О. Мойсеєнко // Інформаційне суспільство. Шлях України. — К. : Відродження та ПРООН, 2004. — С. 231-239.
3. Пехота, Е. Н. Индивидуализация профессионально-педагогической подготовки учителя : дис. ... доктора пед. наук : 13.00.04 / Е. Н. Пехота. — К., 1997. — 401 с.

References (transliterated and translated):

1. Kagan, M. S. & A. M. Etkind Obshchenie kak tsennost' i kak tvorchestvo (Communication as a value and as creativity) // Psychology Issues, 1988, No 4, pp. 25–34. [in Russian].
2. Moiseyenko, A. O. Hotovnist naseleennia Ukrainy do diyalnosti v informatsiynomu suspilstvi (Readiness of the population of Ukraine to activity in the informational society) // Informational Society. The Way of Ukraine. Kyiv, 2004, pp. 231–239. [in Ukrainian].
3. Pekhota, E. N. Individualizatsiya professional'no-pedagogicheskoy podgotovki uchitelya : dys. ... doktora ped. nauk : 13.00.04 (Individualization of professional-pedagogical preparation of the teacher : Doctor thesis in Pedagogy). Kyiv, 1997, 401 p. [in Russian].

Стаття надійшла до редакції 23.02.2017

Ю. Ненько

Система підготовки професорсько-викладацького складу ВНЗ ДСНС України до професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів служби цивільного захисту

Метою дослідження є розробка системи підготовки професорсько-викладацького складу до професійно орієнтованого комунікативного навчання майбутніх офіцерів служби цивільного захисту. Проаналізовано фактори, які перешкоджають ефективній професійно орієнтованій комунікативній підготовці курсантів. Роз'яснено комплекс принципів розробки компонентів підготовки професорсько-викладацького складу освітніх установ ДСНС України до професійно орієнтованого комунікативного навчання курсантів. Виділено три підходи до підготовки викладачів: підготовка фахівця з вищою спеціальною освітою педагогічного та гуманітарного профілю; підготовка фахівця з вищою освітою технічного профілю за умови отримання ним додаткової спеціальності (в рамках заочного або дистанційного навчання); підготовка педагога-спеціаліста за умови отримання ним додаткової підготовки на курсах підвищення кваліфікації. Виділено ряд здібностей викладача, що дозволяють ефективно проводити професійно орієнтоване комунікативне навчання курсантів. Пояснені умови, за яких

підготовка професорсько-викладацького складу буде ефективною. Передбачено знання і вміння, які отримають викладачі після прослуховування спецкурсу. Доведено результативність розробленого спецкурсу.

Ключові слова: професорсько-викладацький склад; курсант; професійно орієнтоване комунікативне навчання.

Yu. Nenko

**System of Training of Teaching Staff of Universities
of State Emergency Service of Ukraine to Professionally Oriented
Communicative Teaching of Future Civil Protection Service Officers**

The study aims to develop the system of training of the teaching staff to professionally oriented communication teaching of future officers of civil protection service. The factors that prevent effective professionally oriented communicative training of cadets are analyzed. The explanations on the complex of development principles of components of the system of training of teaching staff for cadets' professionally oriented communication are offered. Three approaches to the teaching staff training are distinguished, namely: the preparation of a specialist with a higher specialized education of a pedagogical and humanitarian profile; the preparation of a specialist with a higher education of a technical profile provided that such a specialist received an additional specialty (in correspondence or distance education); the preparation of a specialist teacher provided that such a teacher received an additional training in advanced training courses. Within the experiment a number of teacher's capabilities that enable professionally oriented communicative teaching of cadets are highlighted. A special course for the teaching staff is worked out. The conditions under which the training of the teaching staff will be the most effective are considered. The skills and knowledge that teachers will get after attending the course are listed. The effectiveness of the developed special course is proved.

Key words: teaching staff; cadet; professionally oriented communicative learning.

Рецензент – доктор педагогічних наук,
професор Г. П. Васянович